

УДК 37.017.92.20

## ВЗАЄМОДІЯ МОРАЛЬНИХ І ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ В ОБРАЗІ ЛЮДИНИ КУЛЬТУРИ

А. С. Ушаков

ORCID 0000-0002-5683-2493

*У статті розглядається феномен людини культури як концепт нової виховної парадигми в умовах реформування системи освіти; як спосіб органічної взаємодії та взаємовизначення понять «людина», «культура» і «цінності». Морально-духовні цінності представлено як складник утворення образу людини культури.*

*Образ людини культури визначено як сформовану суспільно-аксіологічними детермінантами систему антропологічних уявлень, зумовлених історичними, національними, релігійними чинниками. Дефініцію «образ людини культури» представлено через поняття «культурний антропотип», тобто як узагальнене чуттєво-раціональне утворення, що акумулює традиційні національно-культурні архетипи та нові нашіарування, пов'язані з розвитком суспільства. Приділено увагу проблемі формування цінностей та ціннісних орієнтацій у контексті сприйняття і становлення культури.*

*Виховання та духовний розвиток особистості, що здійснюється через одухотворений образ людини культури, протиставляється деструктивним тенденціям серед учнівської та студентської молоді. Приділено увагу ролі освітнього середовища у становленні нового типу особистості: місце, де транслиуються та втілюються моральні цінності, духовно-естетичні ідеали, сприяє формуванню нових якостей людини майбутнього – людини культури, надаючи цьому образу одухотвореності.*

*Взаємодія моральних і духовних цінностей сприяє формуванню у свідомості молододі людини комплексу ідеальних уявлень про життєвозначущі цінності, що визначають сенс людського буття. Через образ людини культури досягається духовна зрілість особистості. У створенні такого образу, його закріпленні та збагаченні і полягає місія сучасної освіти і педагогіки.*

**Ключові слова:** цінності особистості, суб'єкт культури, людина культури, образ людини культури, одухотворений образ людини культури.

**Постановка проблеми.** Ми живемо у добу трансформації цінностей, масового нашестя нових ідей, релігій, ідеологій тощо. Системна криза, що розпочалася у 90-х роках минулого століття, викликала суттєві зміни в багатьох сферах життя і не могла не позначитися на базових цінностях, значною мірою змінивши ціннісні орієнтації й вплинувши на світогляд молодого покоління. Ентропія етичних начал, що ми спостерігаємо останні десятиліття, розгубленість у розв'язанні моральних дилем здебільшого зумовлені протиріччям між тими цінностями, які ще продовжують декларуватися у суспільстві, і тими, що насправді реалізуються: цінність фізичної праці поступається інтелектуальній, «живе» спілкування замінює віртуальне середовище, життєві принципи детермінуються споживацькими інтересами, спостерігається нівелювання духовних цінностей та підміна культури антикультурою. Дефіцит морально-духовної складової соціальних трансформацій змушує оновити предмет дослідження для філософської антропології, етики, культурології, соціології, філософії освіти і педагогіки, зробивши фокус на становленні людини як суб'єкта культури.

**Аналіз досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми.** Проблема взаємодії культури і загальнолюдських цінностей всебічно досліджена в роботах вітчизняних й зарубіжних вчених (С. Анісімов, Н. Багдасар'ян, Г. Вижлєцов, Б. Гершунський, О. Дробницький, А. Здравомислов, М. Каган, С. Кримський, А. Ярошенко). Заслужують на увагу роботи, в яких людина культури розглядається як ціннісна домінанта сучасного суспільства, ідеалоутворювальна основа (С. Бондаревська, Т. Мєняйлова, Н. Мілютіна, А. Рогова, О. Ромах, П. Шафер (P. Schafer), А. Швецова). Образ людини культури у системі становлення аксіосфери особистості розглядають Т. Антоненко, О. Базалук, В. Большаков, В. Борзенков, В. Кругліков, В. Личковах, О. Олексюк, О. Савченко, А. Якимович, Л. Коган, Г. Шевченко.

**Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття.** Водночас, нового змістовного уточнення і, отже, окремого серйозного дискурсу потребують поняття «цінності» і пов'язані з ним – «загальнолюдські цінності», «ціннісні орієнтації», «духовний розвиток», «ідея культури», втілені в одухотвореному образі людини культури. Особливої уваги потрібно приділити змістовному наповненню такого образу, який характеризується моральними, духовними, гуманістичними, естетичними цінностями, що визначають орієнтованість людини, стратегію її дій і поведінки, життєві орієнтири. Образ людини культури має моральний і духовний сенс, закладає шляхи освоєння цінностей, утворюючи стійкі зв'язки з культурним і духовним досвідом, набуває особистісного значення.

**Метою статті** є висвітлення потенціалу образу людини культури у формуванні духовно-моральних цінностей студентської молоді в контексті світоглядно-гуманістичного підходу.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Надзвичайний темп життя, інтенсивність споживання інформації, невизначеність майбутнього лише підсилюють кризовість та небезпечність ситуації. У цьому хаосі нестабільності, калейдоскопі реформ та трансформацій проглядається, проте, об'єктивне існування певної *єдності людського роду*, яка реалізується через взаємозв'язки науки, техніки, мистецтва, культури тощо. Наприкінці минулого століття дослідники соціокультурних явищ, пов'язаних з глобалізацією, припустилися думки, що кардинальні зміни у різних сферах життєдіяльності спровокують «еволюційний стрибок», який забезпечить існування майбутній глобалізованій спільноті. Визнаючи, що глобалізований світ важко осягнути та пояснити з позиції однієї культури, системи цінностей чи ідеології, а універсальні глобальні концепції є надто абстрактними для такого завдання (оскільки не враховують різноманіття соціально-історичних традицій), – надзвичайно важливою постає проблема формування глобальної свідомості, тих цінностей та загальнолюдських норм, без яких не може функціонувати жодне суспільство чи культура. Отже, актуалізується питання наукового знання про людину, культуру та цінності в їхніх діалектичній взаємовизначеності. Такий внутрішній взаємозв'язок надає спробу зрозуміти людину через створювану нею культуру і цінності, що формуються та реалізуються нею, в цінностях вбачаються цілі та засоби культуротворчої діяльності людини, а в культурі – шлях перетворення людиною себе і світу відповідно до цінностей. Формування образу людини культури і є шляхом органічного поєднання духовних і культурних цінностей з їх практичним втіленням в діяльності і вчинках.

Концепт «людина культури» не є новим. На рівні буденної свідомості давно визріла потреба визначити якості нового типу людини, культурної особистості, яка сьогодні є вже носієм цінностей, затребуваних у майбутньому. Критерії освіченої людини сьогодення і майбутнього, уявлення про людину культури представлено різними точками зору (Человек культуры, 2006).

Образ людини культури – сформована суспільно-аксіологічними детермінантами система антропологічних уявлень, що зумовлені історичними, геополітичними, національними, релігійними факторами. Образ людини культури – це уявлення про людину як про надбіологічну/культурну істоту, ініційовану штучними регулятивно-

комунікативними знаковими системами та цінностями, актуальними відповідним топографічним і темпоральним реаліям. Дефініція «образ людини культури» може бути релевантною до поняття «культурний антропотип», яке є узагальненим чуттєво-раціональним утворенням, що акумулює традиційні національно-культурні архетипи та нові нашарування, зумовлені часовою динамікою розвитку суспільства.

Культурна людина де-факто представляє етносоціальну групу, до якої належить, і несе у собі культурний код своєї спільноти, тобто вихована у традиціях тієї культури з усіма її особливостями і дотримується її культурних норм. Кожна доба відзначається власними критеріями культурної людини. Культурна людина, таким чином, передують появі людини культури, більше того, вона є тим середовищем, де зароджується людина культури, яка продовжує процес особистісного зростання і самовдосконалення, але на якісно новому рівні.

На процес творення людини культури впливають культурна синергія, соціально-культурні трансформації та домінування загальнокультурних критеріїв, визначені гуманістичною світоглядною парадигмою. Взаємодія людини та культури зумовлена процесом входження індивідуума до певного суспільно-історичного середовища та його ефективного функціонування у ньому. Це сприяє народженню суб'єкта культури, який стає як хранителем, так і рушієм культурного розвитку, і забезпечує прогрес людської цивілізації, сприяє її духовному наповненню. Таким чином, культура ототожнюється з цивілізаційним поступом, суб'єктом якого є образ ідеальної освіченої людини (одухотворений образ людини культури) з усвідомленими моральними цінностями, яка здатна зберігати і примножувати здобутки культури (Шевченко, 2015, с. 213).

Моральна проблематика та моральна регуляція поведінки окремої людини чи спільноти завжди приваблювали увагу дослідників різних наук – філософії, соціології, соціальної психології, етики, залишаючись, водночас, достатньо складним об'єктом для аналізу. Проте, акцентування на аксіофеноменах культури і особистості зумовлює нас звернутися до розуміння поняття «цінність» і відповідно – до тлумачення понять «загальнолюдські цінності» та «ціннісні орієнтації».

Більшість сучасних дослідників продовжують традицію аналізу культури в контексті цінностей, започатковану соціологом М. Вебером, відповідно до якої цінність є віддзеркаленням реалій епохи, що впливає на сприйняття та формування культури. Цінності можуть визначати цілу епоху, тобто відігравати вирішальну роль у розумінні не тільки того, що вважається цінним, але й що вважається значущим чи не значущим. Розуміння природи цінностей лаконічно представив американський

соціолог К. Клакхон, який трактує цінність як експліцитну або імпліцитну концепцію бажаного, що є характерною для індивіда або групи і впливає на вибір доступних способів, засобів та цілей. Іншими словами, концепції життєвих пріоритетів особистості чи групи віддзеркалюють здатність осмислювати реальність, визначають ставлення до неї (оцінку) та емоційний стан, детермінують вибір поведінки або діяльності. Цінності набувають функцій орієнтирів, утворюють цілий світ смислів та символів, містять регулятивні та нормативні компоненти (Українське студентство у пошуках ідентичності, 2012). Ціннісні орієнтації є більше соціологічним поняттям, адже їх можна вимірювати.

В епіцентрі нашої уваги – цінності в їх найвищому людському сенсі (етичний аспект) – в тому, що відрізняє їх від цінності-користі, інтересу. Вони самоцінні і у метафоричному сенсі є святинами і вищим благом. Їх не можна виміряти, замінити іншою: кожна вища цінність є абсолютною. Для формування образу людини культури, якій, як було визначено, притаманна духовна еволюція, важливо акцентувати увагу на фундаменті загальнолюдських цінностей, а не загальнолюдських інтересів. Загальнолюдські цінності не конструюються штучно в історичному процесі розвитку людства, вони відкриваються в цьому процесі, вбудовуючись у культуру. Проблема, отже не в тому, щоб створювати кожного разу нові цінності (вони вже існують), а в тому, щоб адекватно ці цінності втілювати в культурі. В аксіологічному аспекті культура і є реалізацією найвищих цінностей з погляду культивування найвищих чеснот. Сократ, Будда, пророки, Магомет і Володимир Святий, – як влучно зазначав С. Кримський, – це не тільки історичні особистості, а й втілення відповідних культур. «Культура не повторює пройдене, бо реалізує історичний досвід у формах творчості, що надають сенс індивідуальності» (Кримський, 2009, с. 20). У цьому сенсі людина культури відкрита майбутньому і виступає особистісним проектом, що потребує здійснення, самореалізації.

До кола питань, що порушували мислителі, вивчаючи діалектичний зв'язок людини, цінностей та культури, належать: пошук можливості планетарної взаємодії культур та шляхи уникнення антропологічної катастрофи, «збереження людського в людині». Ці можливості вбачалися у відмові від насильства і важливості внутрішньої свободи та автономії людської особистості (в перекладі з лат. *автономія* означає право диктувати собі свій власний закон). Ненасильство позбавляє людину авторитарності, розвиваючи, натомість, відповідальність. Мораль виступає однією з умов безпеки людства, тому є історичною необхідністю, – вважав Ж. Семлен, французький соціопсихолог («Вихід з насилля»). Особлива

роль у розумінні ідеї культури як буття, що наділене сенсом, належить французькому філософу Е. Левінасу. На його думку, сенс і цінність феномену культури полягає у самій можливості міжкультурної комунікації у глобальному світі. Вже через сам факт наявності *Іншого*, необхідності практичної рефлексії на нього людина стає морально відповідальною. Культура – це не возвеличення над трансцендентністю і не її нейтралізація, вона полягає в етичній відповідальності та зобов'язаності, спрямованій на Іншого, над нею возвеличується обличчя іншої людини (Глобальные проблемы, 1990, с. 86-97). Тільки так, за Левінасом, можливий прорив людства крізь варварство буття (Левінас, 1998). Е. Фромм, відомий своєю теорією взаємозв'язку психологічних і соціальних факторів у процесі формування особистості, вважав, що людська природа – не тільки принципи, але й здатність. Утилітарний погляд на життя спотворює людську сутність, спонукаючи до статусу *мати* замість *бути*. На думку Фромма, для того, щоб людині відбутися як особистості, а життя набуло сенсу, необхідно віддавати себе, бо це єдиний спосіб «бути собою». Втрачаючи трансцендентні загальнолюдські цінності, людина втрачає свою ідентичність. («Предисловие к антологии «Природа человека») (Глобальные проблемы, 1990, с. 146-169). А. Швейцер, теолог і філософ, автор принципу благоговіння перед життям, висловлює стурбованість засиллям ідеології, яка спричиняє відчуження особистості і зневажливе ставлення до мислення, створює атмосферу духовної залежності і скептицизму. Визначаючи культуру як «прогрес людини і людства в усіх галузях і напрямках», А. Швейцер справедливо зазначає обмежувальну умову: культура – не будь-який прогрес, а лише той, що служить «духовному вдосконаленню індивіда як прогресу прогресів». Прихованою духовною силою часу, фундаментом духовного життя вбачав щирість та прагнення істини (Швейцер, 1973, с. 103). Вивчення духовної складової людини як визначальної її риси займало особливе місце у науковому доробку австрійського психотерапевта і мислителя В. Франкла. Духовність, свобода і відповідальність – ті екзистенціали людського існування, які не просто характеризують буття людини, а конструюють його. Не погоджуючись з ідеєю всезагального детермінізму, обумовленого біологічними законами, мислитель вводить поняття «ноетичного рівня» існування людини. Не можна обійти увагою і уявлення його про цінності, представлені смисловими універсальностями, що викристалізувалися в результаті узагальнення типових ситуацій, з якими прийшлося стикнутися людству. Це дозволяє узагальнити і можливі шляхи, якими можна скористатися, аби надати життю сенс. Основний пафос і новизна підходу

Франкла пов'язана з цінностями відносин, завдяки яким життя людини зберігає свій сенс до кінця (Франкл, 1990).

Глобальна криза, як зазначалося вже, змусила говорити про переосмислення, навіть певну відносність «священних вічних цінностей». Ідеї про необхідність їх переосмислення почали озвучувати ще у минулому столітті філософи-постмодерністи (Ж.-Ф. Ліотар, Ж. Дерріда, Т. Адорно). Як бачимо, дедалі людина сама виступає і способом, і засобом існування культури. Водночас, невтішним симптомом звучать слова М. Гайдеггера про те, що «із самою собою, тобто зі своєю сутністю, людина сьогодні як раз ніде вже не зустрічається» (Хайдеггер, 1986, с. 31-34).

Надто актуально цей симптом звучить щодо молоді. В умовах стандартизації, уніфікації людських потреб, вульгаризації життя, формування споживацької залежної свідомості, використання нових технологій маніпулювання молодь перестає диференціювати добро і зло, що, за великим рахунком, спричиняє руйнування інтелектуальних і моральних засад людини, деградацію культури в цілому.

Діагностика ціннісного потенціалу молоді є важливою умовою для вироблення стратегій щодо подальших дій у напрямі збереження та розвитку духовності. Тому проблема моральних і культурних цінностей сучасної молоді людини є предметом кроскультурних студій. Цінності та ідеали молодого покоління, яке живе в епоху соціально-культурних трансформацій та стверджується у новому комунікаційному просторі, соціальних мережах, охоплене технологіями, вивчаються у філософському, етико-культурологічному, психологічному, педагогічному, соціологічному вимірах. Серед ризиків, що несе у собі створення нової світової спільноти – «масовизація», дефіцит критичного та піклувального мислення, комунікативного інтелекту. Американські дослідники визначають міленіалів (покоління «ігрек», народжене між 1980-2004 роками) як «нове велике покоління» і, водночас, «поколінням з історичною патологією». Наділені такими якостями як підприємливість, ефективність роботи в умовах, що потребують паралельного виконання кількох різних завдань, орієнтованість на результат, амбітність, переважна більшість міленіалів, водночас, мають нарцисичний розлад психіки, вражені славою, впевненістю у своїй «крутизни» (вважають, що інтуїтивно спроможні визначити, що правильно, а що – ні), ліниві, нахабні, егоїстичні, несамостійні, мають низький рівень відповідальності. Пріоритет віртуального спілкування, життя у світі ілюзій та симулякрів, зниження, навіть обвал креативності, емпатії, заміна соціальних практик ігровими (Штейн, 2016, с. 338-346).

Попри те, що молодь успадковує певні цінності «батьків» (переважно завдяки сімейному вихованню), значний вплив на формування її аксіосфери та соціалізацію мають однолітки, комп'ютерно-мережеві технології, масові медіакомунікації. Відбувається процес, який соціологи називають ювентизацією суспільства – коли молодь сама продукує нові цінності. Така ціннісна динаміка найбільше спостерігається у переломні моменти, що супроводжуються антропологічними проблемами та стрімкими соціально-політичними змінами (Сокурянська, 2016).

Найбільш гостро постало питання – як виховати молодих людей з активною життєвою і громадянською позицією, розвинути комунікативним інтелектом, що сприятиме їхній успішній соціалізації, здатних критично і креативно мислити, з високим рівнем освіченості і культурності й, що важливо, – духовно й інтелектуально здібних, здатних чинити вибір у нетривіальних ситуаціях. Освіта має відіграти в цьому процесі провідну роль.

Освітній процес надає можливість орієнтуватися в культурній історії людства, науці, розвивати не тільки раціональне критичне мислення, а й художньо-естетичне, розширює свідомість, розвиває уяву і забезпечує необхідними життєвими і духовними орієнтирами. Виховання, орієнтоване на виховний ідеал, в основі якого образ людини культури, є запорукою подолання кризи національної і культурної ідентичності, культурної колоніалізації, егоцентризму, нівелювання культурних норм.

Академік І. Д. Бех зазначає, що цілі і наміри духовно зрілої особистості включені у систему надіндивідуальних цінностей, завдяки чому і виконують функцію організації життєдіяльності особистості. Така особистість активно використовує ці цінності для вирішення не побутових, а, насамперед, смисло-життєвих проблем, які виражаються для кожної людини в системі «вічних питань» людського існування. Ієрархія особистісних цінностей і смислів не дозволяє особистості, з одного боку, розчинитись в емпіричному бутті, втратити дійсні сутнісні потенції, оскільки розвинені особистісні цінності становлять основу внутрішнього світу особистості, виявляючись виразником стабільного, інваріантного, з другого, – надає можливість існувати і діяти вільно, тобто свідомо, цілеспрямовано, виходячи з самої себе (Бех, 2018).

Заслугове на увагу підхід до проблеми духовного розвитку особистості Е. Помиткіна, який розглядає психологічний супровід особистості у світ духовності, підтримку її у процесі духовного зростання, сприяння створенню в суспільстві умов, необхідних для духовного зростання людини як механізм її духовного формування, пропонує методики діагностування духовного потенціалу і розвитку особистості.



Поняття «духовність» тлумачиться ним як «специфічно людська якість, що характеризується усвідомленням загальної єдності й зумовлює прагнення людини до гармонії внутрішнього і зовнішнього світу, спрямовує особистість до реалізації у власному житті ідеалів Краси, Добра та Істини» (Помиткін, 2007, с. 30). Чим важче моральне випробування, тим більше можливостей для духовного вдосконалення людини, а отже, і світу.

Загальний занепад духовної культури суспільства деякі дослідники пов'язують зі зменшенням уваги до гуманітарних наук, що обумовлено швидким індустріальним розвитком цивілізації, і навіть вбачають загрозу духовній безпеці особистості, оскільки саме гуманітарна освіта має значний потенціал трансляції духовних цінностей, формування духовної культури і ціннісного ставлення до духовної сфери особистості й суспільства, «пронизана людським виміром» (Шевченко, 2017, с. 361). Хоча ситуація з гуманітарною освітою, безперечно має негативні наслідки, значною мірою ця криза зумовлена зниженням розвитку особистісної культури в цілому, яка за своїм призначенням має пробуджувати в людині особистість. Знання самі по собі не породжують життєвого устремління максимального наближення до акме. Особистісна культура передбачає не тільки знання, ерудицію, але й якості особистості, детерміновані системою моральних цінностей та орієнтацій.

Значущу роль у транслюванні та втіленні цінностей відіграє освітнє середовище – синтез науки, освіти і виховання, що і створює той «особливий дух», моральнісне підґрунтя, необхідне для формування особистості, з притаманним «набором» соціальних, духовних і професійних якостей, потрібних для самореалізації себе в сучасному світі. Виховні впливи здійснюються через долучення до цінностей культури: культура має людинотворчий, духотворчий, ідеалотворчий виховний характер. Мистецтво, як вагомий чинник впливу на емоційно-чуттєву сферу особистості, є вже само по собі вихователем і транслятором духовних цінностей, етичних норм, моральних і естетичних ідеалів. Власне культура і мистецтво є духовним простором смисложиттєвих цінностей, які сприяють реалізації в суспільстві.

Таким чином, єдність навчання і виховання має слугувати отриманню молодою людиною знань, осмисленню і засвоєнню загальнолюдських і національних цінностей, усвідомленню їх ролі в житті індивіда і суспільства, виробленню навичок критичного та творчого мислення та набуттю знань, як бути собою – духовно та інтелектуально зрілою особистістю, яка наповнює своє життя смислами. Ознакою духовної зрілості є сформований у свідомості індивіда комплекс ідеальних уявлень

про життєвоназучі цінності, що визначають сенс людського буття, – Істину, Добро, Красу.

Немає сумнівів, що виховний вплив освітнього середовища, як шкільного, так і закладу вищої освіти, є надзвичайно потужним. За умови повного і всебічного використання його потенціалу, він може слугувати фундаментом розвитку культурної особистості. Видатний сучасний вчений-педагог, академік Г. Шевченко актуалізує питання виховання студентської молоді як процесу набуття ними системи духовно-культурних цінностей, які стануть дороговказом у виборі та реалізації життєсмилових орієнтирів-ідеалів. На її думку, найважливішою місією освіти і виховання є формування у молодих людей Одухотвореного образу Людини Культури XXI століття, здатної зберегти суспільну мораль, природні багатства, національно-культурну ідентичність та загальнолюдські цінності (Шевченко, 2015). Виховний потенціал освітнього середовища, особистість педагога, власне його образ як людини культури слугують умовою для глибокої моральної рефлексії та самовизначення: якими смислами буде наповнюватися життя молоді людини, які ідеали обиратимуться, що слугуватиме підґрунтям для формування її ціннісних орієнтацій.

Важливе значення у питанні розвитку системи цінностей студентської молоді відіграє акцент на моральній парадигмі наукової діяльності. Університети не можуть розглядатися як інституції, вільні від цінностей. Ті цінності та етичні стандарти, яким вони слідує, не лише визначальним чином впливатимуть на науковий, культурний розвиток академічної спільноти, але й формуватимуть моральне обличчя суспільства в цілому, – зазначено у Бухарестській Декларації з етичних цінностей та принципів вищої освіти в Європейському регіоні. Йдеться про роль академічної етики, культури і спільноти у вихованні чесності, людської гідності, довіри, взаємної поваги, справедливості шляхом розвитку соціальної відповідальності, створення етичних кодексів, формування корпоративної культури закладів освіти, залучення до соціальних проектів на засадах партнерства тощо.

На тлі загального зниження рівня культури, освіченості і вихованості, рівня суспільної свідомості в цілому, кризового стану науки зростає потреба осмислення аксіологічних, моральних чинників формування духовності сучасної молоді, що закладає фундамент для народження нової особистості, здатної чинити власний вибір, спрямовувати зусилля на створення власного світу, долучатися до цінностей культури, розвивати моральну свідомість, завдяки чому особистість зможе на значно високому рівні взаємодіяти зі світом культури – бути Людиною культури.

**Висновки.** Таким чином, конструювання образу людини культури та виховання людини нової генерації за цим образом-ідеалом виглядає важливою і нагальною проблемою, яка потребує всебічного подальшої розробки і практичного вирішення. В основу нової освітньої політики (Концепція реалізації державної політики, 2016) закладається нова парадигма виховання, що спирається на підвищення виховного потенціалу освітнього середовища та проектування цілісного виховного простору, приділення уваги формуванню національної і культурної ідентичності, засадам духовності особистості, культури мислення і культури поведінки, де виховний ідеал надихається одухотвореним образом людини культури і має пронизувати освітній процес на всіх його етапах. Як результат, формується власне культурна особистість, духовність укорінена в культурі.

### Література

1. Антоненко Т. Л. Ціннісно-смилова сфера особистості – фундаментальна основа її духовної безпеки. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2017. Вип. 3 (78). С. 25-34.
2. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія. Київ-Чернівці : Букрек, 2018. 296 с.
3. Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности : пер. с англ. и фр. / Сост. Л. И. Василенко и В. Е. Ермолаева. Москва : Прогресс, 1990. 495 с.
4. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, 2016. URL : <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/249613934> (дата звернення : 12.04.2019).
5. Кримський С. Культура розкриває внутрішню безмежність людини. *Культурологічна думка: щорічник наукових праць*. 2009. № 1. С. 18-26.
6. Левінас Е. Гуманізм другого человека / Время и другой. Гуманізм другого человека : пер с фр. А. В. Парибка. Санкт-Петербург : Высшая религиозно-философская школа, 1998. С. 165–171.
7. Помиткін Е. О. Психологія духовного розвитку особистості : монографія. Київ : Наш час, 2007. 280 с.
8. Сокурянська Л. Г. Динаміка ціннісних орієнтацій студентської та шкільної молоді України: від цінностей радянських до європейських. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи»*. 2016. Вип. 37. С. 213–221.
9. Українське студентство у пошуках ідентичності : монографія / за ред. В. А. Арбеніної, Л. Г. Сокурянської. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 520 с.
10. Франкл В. Человек в поисках смысла. Москва : Прогресс, 1990. 368 с.
11. Хайдеггер М. Что такое метафизика?. *Новая технократическая волна на Западе* : сборник статей [сост. Гуревич С. П.]. Москва : Прогресс, 1986. 450 с. С. 31–34.

12. Человек культуры. Кн. 2 : коллект. монография / науч. ред. В. В. Князева. Оренбург : Изд-во ОГПУ, 2006. 411 с.
13. Швейцер А. Культура и этика. Москва : Прогресс, 1973. 344 с.
14. Шевченко Г. П. Одухотворений образ Людини Культури ХХІ століття: процес його виховання у вищій школі. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика* : зб. наук. праць. Северодонецьк: СНУ ім. В. Даля, 2015. Вип. 5(68). С. 213-224.
15. Шевченко Г. П. Духовна безпека: духовна культура і духовні цінності сучасної людини. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика* : зб. наук. праць. Северодонецьк : СНУ ім. В. Даля, 2017. Вип. (78). С. 361–371.
16. Штейн Дж. «Поколение ЯЯЯ»: как в мире смотрят на новое поколение. *Новое поколение: надежды, цели и идеалы. Двадцать лет спустя* / науч. ред. А. А. Овсянников]. Москва : Издательский дом международного университета в Москве, 2016. 352 с., С. 338–346.

### References

1. Antonenko, T. L. (2017). Tsinnisno-smyslova sfera osobystosti – fundamentalna osnova ii dukhovnoii bezpeky [Value and sense sphere of personality – fundamental basis of its spiritual security]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiya, teoriya i praktyka*: zb. nauk. prats, # 3 (78), 25-34 (ukr).
2. Bekh, I. D. (2018). *Osobystist na shlyakhu do dukhovnykh tsinnostey* [The Personality on the Way to Spiritual Values]: monograph. Kyiv-Chernivtsi: Bukrek (ukr).
3. *Global'nye problemy i obshchechelovecheskie tsennosti* [Global Problems and Human Values] (1990). Moscow: Progress (rus).
4. *Kontseptsiya realizatsii derzhavnoi polityky u sferi reformuvannya zahalnoi serednyoi osvity "Nova ukraiinska shkola" na period do 2029 roku* [Conception Realization of State Policy in the Sphere of Secondary Education]. Retrived from <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934> (date of access: 12.04.2019) (ukr).
5. Krymskiy, S. (2009). Kultura rozkryvaye vnutrishniu bezmezhnist liudyny [Culture reveals inner boundlessness of a man]. *Kulturolohichna dumka: shchorichnyk naukovykh prats, # 1*, 18-26, (ukr).
6. Levinas, E. (1998). *Gumanizm drugogo cheloveka* [Other Man Humanity]. Transl. from French A. V. Paribka. Saint-Petersburg: Vysshaya religiozno-filosofskaya shkola, 165-171 (rus).
7. Pomytkin, E. O. (2007). *Psykholohiya dukhovnoho rozvytku osobystosti* [The Psychology of Personality Spiritual Development]: monograph. Kyiv: Nash chas (ukr).
8. Sokuryanska L. H. (2016). Dynamika tsinnisnykh oriyentatsiy studentskoi ta shkilnoi molodi Ukrainy: vid tsinnostey radyanskykh do yevropeyskykh [The Dynamics of Ukrainian Students Value System: from Sovijet Values to European one]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina, # 37*, 213-221 (ukr).
9. *Ukraiinske studentstvo u poshukakh identychnosti* [Ukrainian Students in Search of Identity]: monograph (2012). Kharkiv (ukr).

10. Frankl, V. (1990). *Chelovek v poiskakh smysla* [Man in Search of Sense]. Moscow: Progress (rus).
11. Heidegger, M. (1986). Chto takoe metafizika? [What is Methaphysics?]. *Novaya tekhnokraticheskaya volna na Zapade: sbornik statey*. Moscow: Progress (rus).
12. *Chelovek kul'tury* [Man of Culture]: monograph (2006). Orenburg: Izd-vo OGPU (rus).
13. Schweitzer, A. (1973). *Kul'tura i etika* [Culture of Man]. Moscow: Progress, (rus).
14. Shevchenko, G. P. (2015). Odukhotvorennyi obraz liudyny kultury XXI stolittya: proces yoho vykhovannya u vyshchiiy shkoli [Spiritualized Image of Man of Culture of the XXI Century: Process of its Upbringing in the Higher School]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiya, teoriya i praktyka*, #5, 213–225 (ukr).
15. Shevchenko, G. P. (2017). Dukhovna bezpeka: dukhovna kultura i dukhovni tsinnosti suchasnoii liudyny [Spiritual security: spiritual culture and spiritual values of modern man]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiya, teoriia i praktyka: zb. nauk. prats*, # 3(78), 361–371 (ukr).
16. Shtein, J. (2016). "Pokolenie YaYaYa": kak v mire smotryat na novoe pokolenie [Generation YaYaYa: How the World Looks on New Generation]. *Novoe pokolenie: nadezhdy, tseli i idealy. Dvadsat' let spustya*, 338-346. Moscow (rus).

## ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ПРАВСТВЕННЫХ И ДУХОВНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В ОБРАЗЕ ЧЕЛОВЕКА КУЛЬТУРЫ

А. С. Ушаков

В статье рассматривается феномен человека культуры как концепт новой воспитательной парадигмы в условиях реформирования системы образования; как способ органичного взаимодействия и взаимопределения понятий «человек», «культура» и «ценности». Морально-духовные ценности представлены как составляющая создания образа человека культуры.

Образ человека культуры определен как сложившаяся общественно-аксиологическими детерминантами система антропологических представлений, обусловленных историческими, национальными, религиозными факторами. Дефиниция «образ человека культуры» представлена через понятие «культурный антропотип» – как обобщенное чувственно-рациональное образование, аккумулирующее в себе традиционные национально-культурные архетипы и новые наслоения, связанные с развитием общества.

Уделено внимание проблеме формирования ценностей и ценностных ориентаций в контексте восприятия и становления культуры.

Воспитание и духовное развитие личности, осуществляющиеся через одухотворенный образ человека культуры, противопоставляется деструктивным тенденциям среди учащейся и студенческой молодежи. Акцентировано внимание на роли образовательной среды в становлении нового типа личности: место, где транслируются и воплощаются нравственные ценности, духовно-эстетические

идеалы, способствует формированию новых качеств человека будущего – человека культуры, придавая этому образу одухотворенность.

Взаимодействие моральных и духовных ценностей способствует формированию в сознании молодого человека комплекса идеальных представлений о жизненно важных ценностях, определяющих смысл человеческого бытия. Через образ человека культуры достигается духовная зрелость личности. В создании такого образа, его закреплении и обогащении и заключается миссия современного образования и педагогики.

**Ключевые слова:** ценности личности, субъект культуры, человек культуры, образ человека культуры, одухотворенный образ человека культуры.

## MORAL AND SPIRITUAL VALUES INTERACTION IN MAN OF CULTURE IMAGE

A. S. Ushakov

*The article considers man of culture phenomenon as the concept of new upbringing paradigm in the conditions of education system reform; as the way of organic interaction and mutual determination of notions "man", "culture" and "values". It presents moral and spiritual values as the component of man of culture image formation.*

*The author defines man of culture image as societal and axiological determinates formed system of anthropological views, resulting from historical, national, and religious factors. The notion "man of culture image" is presented through the notion "culture anthropotype", i.e. as the resulted sensitive and rational formation accumulating traditional national and cultural archetypes and new layering related to the society development.*

*The article gives attention to the problem of value and value perspectives formation in the context of culture development and formation. Forming man of culture image as a personal project, requiring self-realization and fulfilment considers historical and culturological aspect.*

*Upbringing and spiritual development of personality that is done through spiritualized man of culture image contrasting destructive tendencies among student youth. The research focuses on the role of education environment in new personality type formation: the place of disseminating and fixing moral values, spiritual and aesthetic ideals, promotes new qualities of a future man – man of culture, making this image spiritualized.*

*Moral and spiritual values interaction provides the formation in the mind of a young person the complex of ideal views about life important values that define the sense of human being. Man of culture image promotes spiritual maturity of a personality. The aim of education and pedagogics lies in creating such image, its fixing and enriching.*

**Keywords:** Personality values, subject of culture, man of culture, man of culture image, spiritualized man of culture image.

**Ушаков Артем Сергійович** – кандидат педагогічних наук, доцент, докторант, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, (м. Северодонецьк, Україна). E-mail: artem.s.ushakov@gmail.com

**Ushakov Artem Sergeevich** – PhD in Pedagogics, Associate Professor, Postdoctoral Student, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine). E-mail: artem.s.ushakov@gmail.com